

GOTTLIEB CHRISTIAN WELTE — MAALIJA JA RADEERIJAJA XVIII SAJANDI TEISEL POOLEL

L. Tiik
Geograafia kateeder

Baltimaade XVIII sajandi kunstist on tänaseni säilinud arhitektuurseid mälestisi üsna arvukalt, skulptuure vähem, kuid maale ja graafilisi lehti üsna vähe. Seda tuleb pidada loomulikuks, kuna viimased on ajalootormidele vähem vastupidavad ja nad riknevad isegi keskpärase hooldamise juures puretuna «ajahambast». Kuid siiski ilmneb, et ühte või teise muuseumi on jõudnud vanu maale ja jooniseid, mille autoreist teavad ka asjatundjad õige vähe. Kuna tolle perioodi kunstnikud Baltimail töötasid eeskätt valitsevate kihide ülesandeid täites, siis on paratamatu, et ka nende säilinud tööde motiivid on valitud vastavalt ja järelikult kajastavad talurahva elu motiive otse erakordselt harva.

Omapäraseks erandiks on teiste hulgas Gottlieb Christian Welte, kelle töid leidub Tallinnas Vabariiklikus Kunstimuuseumis, Riikliku Ajaloomuuseumi fondides ja ka Tartu Kunstimuuseumis. Neist töödest osa on loodud kindlasti tellimuste korras, kuid teine osa kuulub vaba loomingu hulka ja just selles on tähtsal kohal talurahvamotiivid. Mõned neist on jõudnud viimastel aastatel isegi trükiste lehekülgedele, nagu «Eesti noormees», «Eesti mees» ja «Eesti naine».¹ Varem ilmuist on teada vähemalt «Pulmapidu XVIII sajandi keskel Põltsamaal».² Üks leht RAM-i fondides kujutab veel Tallinna reidil 2. (13.) mail 1790. a. toimunud merelahingut Vene ja Rootsi laevastiku vahel. RAM-i fondides leiduvast kolmeteistkümnest lehest ei ole siiski mitte kõik Welte originaalid, vaid Harju-Jaani pastori Johan Heinrich Faustus-Feliciuse tehtud koopiad, kuid see ei vähenda huvi kunstniku enese vastu, kellest seni teame äärmiselt vähe.

Prof. V. Vaga märgib, et rida dekoratiivseid maale Põltsamaa lossis on loonud arvatavasti Welte, kellelt on säilinud ka kaks suurt prospekti Põltsamaa lossi vaadetega.³

¹ Põhjasõja sündmuste jälgedel, Tallinn 1961, lk. 17, 60 ja 124.

² Eesti ajalugu III, Tartu 1940, lk. 313.

³ V. Vaga, Eesti kunst, Tartu—Tallinn 1940, lk. 46.

Kunstibioloogilisi andmeid tema kohta leidub G. K. Nagleri teoses. Nagleri andmeil on ta sündinud umbes 1745. aasta paiku Mainzis, õppinud esmalt oma isa, Anton Welte (maastiku ja loomade maalija) juures. Hiljem siirdus ta Frankfurti (Maini ääres), kus täiendas kuulsa Chr. Georg Schützi maastikumaale figuuri-dega. Welte oli kunstnikuna vaimukas ja tema tööde menu oli suur. Ta armastas koomilisi stseene, eriti karikatuure, iseloomult oli aga kõike muud, kuid mitte rõõmsameelne. Tujukalt loobus ta töötamisest vürst Potjomkini teenistuses ja elas meelsamini Tallinna lähedal külas, kus suri umbes 1790. aasta paiku. Nähtavasti on enamik tema maalidest hajutatult Baltimaadel, Saksamaal leidub aga temalt arvukalt vaimukaid radeeringuid, neist mõned üleminekuga akvatintale. Sellele lisaks loetleb Nagler tema töid 17 numbri all ümmarguselt 30 lehte.

U. Thieme ja F. Beckeri alustatud leksikonis on sellele lisaks veel märgitud, et tema sünnidaatumit Mainzis ei ole suudetud selgitada, Baltimail on ta maalinud Põltsamaa lossis. Teda loetakse saksa rokokooimestritest armastusväärsemate hulka. Samas loetakse ka terve rida tema töid, millest 18 radeeringut on ilmunud 1924. a. ka trükkis A. Scherli kirjastusel Berliinis.

Juba Johan Christoph Petri, kes peatselt pärast Welte Põltsamaa ja Võisiku perioodi (1781—1788) nähtavasti A. W. Hupeli vahendusel asus Põltsamaale, kus ta aastail 1789—1792 oli koduõpetajaks kindral Reinhold Ludwig Patkuli (W. J. v. Lauw' väimees) perekonnas, nägi seal Welte töid ja nimetab teda osavaks maalijaks just nende maalide põhjal, mis asusid Põltsamaa kirikus.⁴

Pool sajandit hiljem kirjutab C. v. Ferrieri, et Põltsamaa Lauw' oli oma õuemaalija (Hofmaler) Welte, kes oma pintsliga püüdis jäädvustada suurejoonelisi jahistseene ja lossi mitmesuguseid vaateid ning kaunistas ka kirikut kahe omal ajal väga esiletõstetud maaliga.⁵

Kui Nagleri teade on õige, siis on Welte nähtavasti juba enne 1780. a. saabunud Peterburgi ja ilmselt vürst Potjomkini kutsel. Teadmata asjaoludel on ta sellest töökohast loobunud ja arvatakse J. W. v. Lauw kutsel siirdunud Põltsamaale. Nimelt juba 1780. a. lõpul on sinna koondunud hilisema portselanivabriku oskustöölised, nagu selgub Wohlfartheta kirjast Lauw'le (Pajusist, 29. 10. 1780). Selles kirjas mainitakse Hattenbergerit ja Bleitzhof-ferit.

Wohlfarth ise on Põltsamaale tulnud Tallinna kaudu, sest 12. 08. 1780 kirjutab Joachim Haen Tallinnast, et on Wohlfartheta

⁴ J. Chr. Petri, *Ehstland und die Ehsten, I Theil*, Gotha 1802, lk. 175).

⁵ (C. v. Ferrieri, *Schloss Oberpahlen*, lk. 13; leidub teoses — W. S. Stavenhagen, *Album baltischer Ansichten nebst erläuterndem Text von verschiedenen Verfassern*, Mitau 1857—1867).

arvel maksnud laevnik Stahlile 50 rubla ja tema asjad saadetakse teele «vana Adame Jüriga».

Sama Joachim Haen Tallinnas on korduvalt täitnud Lauw ülesandeid Wohlfartheta suhtes. Nii teatab esimene 31. 05. 1779, et on kirja Wohlfarthile ära saatnud, ja 25. 07. 1780, et on maksnud viimasele 60 rubla.

Kuid portselanivabriku oskustööliste värbamine on toimunud ka Peterburi kaudu, sest sealne kaubanduskontor Knille & Haveman teatab 26. 02. 1781, et mõne päeva eest on Põltsamaale siirdunud üks oskustööline (Portcellain Macher) ja 26. 05. 1781 uuesti, et kolm oskustöölist, üks maalija ja kaks treialit Peterburi portselanivabrikust on nende juures pärinud, kas Põltsamaal neile tööd leidub. Ohtlasi teatab sama kontor, et riiklikule portselanivabrikule on nad Prantsusmaalt tellinud mitmesuguseid savisid, ja niipea, kui need saabuvad, läkitavad nad proovid ka Põltsamaale.

Kõigest sellest aga ei selgu midagi Welte kohta. Ometi on Welte ajavahemikus 11. aprillist 1781 kuni 14. detsembrini 1782 Põltsamaal kuuel korral registreeritud vaderina. Nii on võimalik, et just teda mainiti Knille & Havemanni kirjas 26. veebruaril 1781.

Kui 15. märtsil 1782 toimub Vana-Põltsamaa mõisas hingede revisjon, siis on portselanivabriku personal juba komplekteeritud järgmises koosseisus:

arkanist Carl Wohlfarth Švaabimaalt (temaga koos naine, 3 poega ja 1 tütar)	40-aastane
kunstmaalija Gottlieb Christian Welte Mainzist	33-aastane
skulptor Franz Xaverius Hattenberger, Elsassist	23-aastane
vormija Johan Dietrich Casselist	26-aastane
treial Heinrich Friedrich Wilhelm Vielstig Braun- schweigist	41-aastane
sinise maalija Johann Christoph Kranich Schwarzburgi alalt	26-aastane

Nende juurde on määratud Põltsamaalt üks tüdruk ja kaks noormeest ning Pajusi mõisast veel kaks noormeest — kõik vanusega 17 kuni 20 aastat.

Sama mõisa 1795. a. revisjonist selgub, et saksa oskustöölistest on Welte ja kõik järgmised lahkunud 1784. aastal ning ainult Wohlfarth oma perekonnaga on lahkunud 1785. aastal, kusjuures temale on müüdnud üks nende juures töötanud noormees — Simo Andrese poeg Hans Põltsamaalt.

Kuigi Põltsamaa portselanivabrik töötas edasi nii 1795. kui ka 1800. aastal, oli esimene koosseis lahkunud ja ilmselt ka toodangu kvaliteet alla käinud. Vabriku hiilgeaeg oli nähtavasti üsna lühike — algas vahest 1781. a. lõpul ja lõppes 1784. aastal paremate oskustööliste lahkumisega. Welte tegevusest Põltsamaal on praegu võimalik märkida, et ta portselanivabrikus ilmselt dekoreeris tooteid oma maalingutega, sest miniatuurmaal kuulus ju otse-

selt tema erialade hulka. Kahjuks ei ole seni teada aga ühtegi näidist tema dekoreeritud portselanist.

Teiseks on ta kindlasti töötanud ka lossi kaunistamisel maali-odega ja kolmandaks — maalinud üksikute isikute portreesid. Nii kirjutab A. W. Hupel 24. 03. 1783 O. F. v. Pistohlkorsile, et viimase tellitud maali on Welte juba valmis saanud. Seejärel kirjutab Welte ise 26. 07. 1783. samale Pistohlkorsile, et juba kahe kuu eest sunniti ta lossist lahkuma ja sai uueks eluasemeks ühe elamu tagakambri, kuhu ei pääsenud ei päevavalgust ega värsket õhku. Tööriistad on ta jätnud lossi ja samuti ka O. F. v. Pistohlkorsi portree, mille kaitsmiseks tolmu, hiirte ja uudishimulike pilkude eest ta palub teatada kohta, kuhu see hoiule anda. Portselanivabriku skulptorilt Hattenbergerilt tellitud pildiraam pole aga veel valmis, sest see nuputab ööd ja päevad mingisuguse masina konstrueerimisel. Ka A. W. Hupel kirjutab 20. 10. 1783 Pistohlkorsile, et Hattenberger töötab veel pildiraami kallal.

Welte on Põltsamaal veel 13. juulil 1784, mil ta kirjutab samale Pistohlkorsile ja tänab uue tellimuse eest.

Ei ole selge, kas juba 1784. a. lõpupoolel otsekohe või mõne vahepealse töökoha järel on Welte leidnud uue töökoha Võisiku mõisas. Sealt kirjutab ta Pistohlkorsile 31. 03. 1787 ja kurdab, et töö ei edene, kuna talvapäevad on lühikesed ja koduõpetajana töötades kulub palju aega koolitundidele.

Ajavahemikus 1783—1787 on Welte major v. Igelströmi tellimusele maalinud Põltsamaa kirikule ilusa suure altarimaali (die Kreuzigung) ja veel teise altarimaali (die Abendmahls-Stiftung) preili Helene Zoega v. Manteuffeli tellimusele. Seejärel juunis 1788. a. kingitakse Weltele kirikukonvendi poolt mingisugune uus vaselõikes pilt hinnaga rbl. 4.20. Arvatavasti oli see ühtlasi ka lahkumiskingituseks Weltele.

Edasiseks kaovad Welte jäljed ja meie ei tea, kus oli tema järgmine elukoht. Alles juhuslikult säilinud mustand 7. aprillil 1792 dateeritud kirjast omastele lubab heita valgust mõnele asjaolule. Sellest kirjast selgub, et ta juba 1789. a. kevadel kavatses laevaga Saksamaale sõita, kuid «rinnahaiguse» tõttu pidas 11 nädalat tubast režiimi, kusjuures ka tuttavad keelasid haigena tormisele merele mineku. 1791. a. kevadel on ta müünud kõik võimaliku ja sõitnud Tallinna, kus aga juba esimesel ööl algas uuesti hirmus kõha ja ta lamab voodis 3. aprillist kuni 10. juunini. Sellega oli reisiraha kokku sulanud ja taas tuli minna joonistusõpetajaks 150-rublase aastapalgaga. Ka järgmise aasta, s. o. 1792. aasta algul oli kojusõidu kavatsus täiesti kindel, kuid juba veebruaris algasid valud rinnus ning hingamine muutus niivõrd vaevaseks, et isegi lamada ei võinud. Päevad ja ööd oli ta istunud voodis, pead kätele toetades. Seejuures paistetas kogu keha nii, et riided ei mahtunud selga ega sukad-kingad jalga. Lõpuks siiski paistetud peaaegu kadus, hingamine muutus kergemaks ja öösiti võis lamada ning

magada. Kojuigatsus oli suur, kuid sõitu takistas rahapuudus. Seega kestis haigus tookord veebruarist kuni aprilli alguseni 1792.

28. detsembril 1792 kirjutab Lohu mõisa (Hageri kihelkonnas) omanik Otto Wilhelm v. Krusenstern Paldiski kreisi kohtule, et tema mõisas 17. detsembril 1792 on surnud joonistusõpetaja Gottlieb Welte, kes oli tema teenistuses olnud aasta ja mõned kuud, ilmselt seega 1791. a. sügisest alates. Sellele kirjale on juurde lisatud G. Weltest järelejäanud esemete nimestik ja eespool refereeritud 7. aprilli 1792. a. kirja mustand, mis oli leitud tema paberite hulgast.

Selles varanduse loetelus on märgitud sularahana 22 hõberubla ja 15 vaskkopikat ja mõned raamatud, peale selle riided ja muud tarbeesemed.

G. Welte mainitud esemed saabusid Paldiski kreisikohtule 19. jaanuaril 1793 kahes lukustatud kohvris ja juba 24. jaanuaril oli nende oksjon. Oksjonihindu iseloomustagu see, et «Don Quixote» kuueköiteline vaselõigetega väljaande komplekt, mille ta oli 25. 12. 1790. a. ostnud Tallinna raamatukaupmehelt Peter Gottlieb Bornwasserilt 12.30 rbl. eest, läks oksjonil revident Hanfile 1.32 rbl. eest.

Kuulutused võlgnike ja võlausaldajate otsimiseks avaldati Tallinna saksakeelses ajalehes («Revalische wöchentliche Nachrichten» nr. 14, 4. 04. 1793 ja nr. 16, 18. 04. 1793). Neile reageeris raamatukaupmees Bornwasser tema juurest märtsist 1790 kuni veebruarini 1792 tehtud ostude nimestiku esitamisega üldsummas 89.81 rbl., millest tasumata oli veel 27.10 rbl.

Pärijate otsimiseks avaldati kuulutused kolmel korral ajalehes «Hambburger Correspondent» (1794. a. nr.-d 141, 153 ja 157). Ometi puuduvad teated selle kohta, kas omaksed Mainzis või Frankfurdis sellest kuulda said. Nii rahuldati Tallinna Bornwasseri nõudmine 1. veebruaril 1795 ja sellega lõpevad teated Welte pärandi suhtes. Raskuseks oli loomulikult see, et nimi oli puudulik ja päritolu ei teadnud ka O. W. v. Krusenstern lähemalt öelda.

Kokkuvõttes võib märkida, et Gottlieb Christian Welte saabus Läänes tunnustatud kunstnikuna umbes 1780. a. Peterburgi, kus töötas lühikest aega vürst Potjomkini ülesandel. Sellele järgnes töötamine Põltsamaa portselanivabrikus vähemalt 1781. a. aprillist kuni 1784. a. suveni. Usutavasti 1785—1788 töötas ta Võisiku mõisas koduõpetajana, seejärel nähtavasti kuskil Põhja-Eestis, kus puutus kokku Harju-Jaani pastori Faustus-Feliciusega, kes hiljem kopeeris tema töid, ja lõpuks 1791. a. sügisest kuni surmani (17. 12. 1792) koduõpetajana Krusensterni perekonnas Lohu mõisas.

Korrigeerida tuleb aga tema surma- ja sünnidaatumeid. Nagleri leksikoni järgi on ta sündinud 1745. aastal ja surnud samuti umbes 1790. a. paiku. Kuid Põltsamaa hingederevisjoni andmeil oli ta 15. märtsil 1782. a. ainult 33-aastane, seega sündinud aja-

vahemikus 15. 03. 1748—15. 03. 1749; surmadaatum on aga täpne — 17. detsember 1792 Hageri kihelkonna Lohu mõisas.

Koos Weltega väärivad tähelepanu ka teised Põltsamaa portselanivabriku meistrimehed. Neist tähtsaim oli arkanist Carl Wohlfarth, kes saabus kohale välismaalt 1780. a. suvel ja lahkus vabrikust 1785. aastal. Järgnevalt oli ta mõisavalitsejaks Pilstvere kihelkonna Imavere mõisas (1786—1787) ning hiljem Kadrina kihelkonna Undla mõisa rentnikuks (1795. a.). Seejärele omandas Wohlfarth 1804. a. pandiõiguse alusel Äksi kihelkonna Kukulinna mõisa ja suri 27. 10. 1810 Tartus 68-aastasena. Kirikuraamatusse on lisatud, et ta oli pärit Mainzist, teotsenud Liivimaal 30 aastat mitmesugustes oludes. Põltsamaal oli tema eesnimeks Carl, Undlas Carl Friedrich, kuid seal olid temaga kaasas ka Põltsamaalt omandatud aidamees Hans ja toapoiss Mart, Kukulinnas oli eesnimeks Friedrich Carl, kuid vanus sobis täpselt (1782. aastal 40, 1810. aastal seega 68), järelikult ei ole kahtlust identsuses, kuigi eesnimed päris täpselt ei ühti. Imavere majandamisel oli tema tegevus selline, et tookordse valdaja Augusta Vietinghofi, sünd. Ungern-Sternbergi sugulased olid ülimalt ärevil ja nähtavasti põhjusega, sest Wohlfarthi järgnenud rikastumine oli otse tormiline. Seejuures väärib siiski uurimist, kas mitte tema algatusel ei rajatud Kukulinna väike fajansi- ja savipottide töökoda, mille toodangut hiljem tõsiselt kiidetakse.

Põltsamaa portselanivabriku skulptor Franz Xaverius Hattenberger, kes pärines Elsassist ja oli Pajusi mõisas juba 1780. a. oktoobris, lahkus sealt 1784. aastal ja kadus seega nähtavasti Baltimailt. Ta oli sündinud umbes 1758. aastal, olles 1782. a. revisjoni puhul ainult 23-aastane. Huvitaval kombel aga tuntakse vene allikais samanimelist isikut — Jean François Xavier Hattenberger (sageli ka Franz Ivanovič Gattenberger). Ühed andmed kõnelevad, et ta saabus Peterburgi Katariina II kutsel, töötas mõnda aega Gardneri portselanimanuktuuris ja ülendati 1796. a. õuenõunikuks. Tema pojapojalt saadud andmeil oli ta olnud Genfi (?) ülikooli tehnoloogiaprofessor ja tulnud Venemaale Katariina II ajal; 1796. a. saanud Vaba Ökonoomilise Seltsi liikmediplomi, juhtinud Aleksandroviski manufaktuuri ja ajutiselt 1803—1806 reorganiseerinud ning juhtinud Keiserlikku Portselanivabrikut Peterburis; surnud Venemaal umbes 1820. a. Siin ei ole identsus veel tõestatud, kuid siiski tõenäoline. Skulptorina oli võimalik ka Põltsamaal Wohlfarthi käest tootmissaladusi õppida, seejärele Gardneri juures täiendada ja julguse kasvades esineda ka Genfi ülikooli endise tehnoloogiaprofessorina. Ühendavaks lüliks on teataval määral ka see, et juba Põltsamaal oli ta skulptor, nikerdas pildiraame ja tegeles ka masinakonstruktorina. Samu jooni on ka Peterburi Hattenbergil — ta on leiutanud mingisuguse suurema tootlikkusega tellistepressi ning tema joonised reedavad pildiraami nikerdamise tehnika valdamist.

Põltsamaal vormijana töötanud Johann Dietrich, sündinud Casselis umbes 1755. aastal, oli seal vallaline ja ilmselt vaikse iseloomuga, kuna Põltsamaal puuduvad tema kohta muud teated peale selle, et lahkus sealt 1784. aastal.

Põltsamaal 1782—1784 treialina töötanud Heinrich Friedrich Wilhelm Vielstig (ka Vielstich, Fielstich), sündinud Braunschweigis umbes 1740. aastal, pärines ilmselt sealsest vanast potitreialite ja fajansimeistrite perekonnast, kelle üks võsu rajas Lesumis 1755. a. uue vabriku, mis 1773. aastal läks konkursi alla. Selles ettevõttes töötaski üks Friedrichi-nimeline poeg maalijana. Kahjuks pole aga võimalik öelda, et see oleks identne Põltsamaal töötanud isikuga, kes sealt lahkus 1784. aastal teadmata suunas.

Aastail 1782—1784 töötas Põltsamaa portselanivabrikus sinise värviga maalijana (Blaumaler) Johann Christoph Kranich, kes oli sündinud Schwarzburgi alal umbes 1755. aastal. On võimalik, et see oli sama, saksa päritoluga fajansimeister Kranich, kes 1796. aastal, kui rajati uut fajansimanufaktuuri Kiievi lähedale Mežigorjesse, oli seal tehniliseks nõuandjaks ja seejärel ka esimeseks meistriks.

Eelmainitud kuue spetsialisti puhul on andmeid ainult Wohlfartheta kohta, et ta saabus siia Tallinna kaudu ja ka suri Liivimaal. Teised viis on usutavasti tulnud Põltsamaale Peterburi kaudu, töötanud Lauw' ettevõttes ümmarguselt kaks aastat ja siis jälle lahkunud. Welte jäi küll Eestimaale, kuid ülejäänud neli on tõenäoliselt otsinud töövõimalusi teistes vastava ala ettevõtetes Venemaal. Oli ju Venemaal tookord juba üle kümne sellise ettevõtte ja uusi rajati üha juurde. Kahjuks puudus ülevaade Venemaa teiste ettevõtete oskustöölaliste kaadrist, kuid juba see, et 12 aastat pärast Põltsamaalt lahkumist, s. o. 1796. aastal, ilmus Hattenberger Peterburi ja Kranich Kiievi lähedale, lubab oletada, et ka teised kaks (Dietrich ja Vielstig) ei lahkunud maalt, vaid pärast Põltsamaalt lahkumist siirdusid vahest kogu kollektiiviga Gardneri ettevõttesse, kust ettevõtlikumad hiljem taas rändasid edasi paremate teenistusvõimaluste otsimisele. Nähtavasti oli seesuguste spetsialistide jaoks tööturg Venemaal palju soodsam kui Lääne-Euroopas. Sellega olid avatud ka karjääritegemise võimalused, nagu ilmneb Hattenbergeri puhul.

Veel väärrib mainimist, et suuremates linnades asuvad kaubanduskontorid tegelesid ka spetsialistide värbamisega ning nendele töökohtade otsimisega. Nii on Tallinna kaupmees Joachim Haen olnud vahetalitajaks Wohlfartheta kutsumisel Lauw juurde. Peterburi firma Knille & Havemann pakkus korduvalt eriti klaasitööstuse spetsialiste ja 6. juuli 1781 kirjas palus Lauw' l teatada oma vajadusi ning lubas värvata välismaalt kõige võimekamaid inimesi, kuna välismaalt kutsutatutel pidid palganõudlused olema tunduvalt väiksemad kui neil, kes juba siin kohapeal olid nõus töökohti vahetama.

Teiselt poolt aga mainitakse Peterburi Keiserliku Portselani-manufaktuuri ajaloolises ülevaates, et kui vabrik Peterburis oli juba rajatud, siis püüti seal hoida ka tootmissaladusi, kuid seda polnud kauaks, sest juba vabriku eksisteerimise faktist levisid kuuldused välismaile ja see meelitas kohale mitmeid eriala meistreid, kes lootsid selles tööd leida. Enamikul see küll ei õnnestunud, kuid järgnevalt pakkusid nad oma teeneid igale soovijale.

Ilmselt selliste olukordadega seoses saabus Venemaale ka Welte, kuid iseloomu või muude juhuslikumate tegurite mõjul ei pääsenud ta siin väheste «õnneseente» hulka, vaid pidi leppima üsna tagasihoidliku osaga nagu enamik võõrsile siirdunuist. Oma kodumaalt lahkus ta tunnustatud kunstnikuna, langes võõrsil dekoreerijaks-palgatööliseks ning lõpuks leidis elatumisvõimaluse aadlivõsude koduõpetajana. Seejuures ei kuulunud ta ka mitte paremini tasutavate hulka, vaid oli oma palgalt umbes naiskasvatajate tasemel.

Lisa

G. Chr. Welte kirja mustand¹

Am 7-ten April 17 92.

Ich habe lang genug Eure Fluchen, Schimpf- und Scheldworte geduldig angehört; und nun dünkte ich, Ihr liesset eure Lungen ein wenig ausruhen und hörtet mir auch 'n mal zu.

Dass ich Euch Lieben so lange nicht geschrieben habe, sieht einem leichtsinnigen Bubenstreich so ähnlich, wie ein Ei dem andern; aber lasset mich nur ausreden! Vielleicht gelinget es mir, mich von einem Teil meiner Schuld loszulügen.

Nun sind es allbereits drei Jahre, dass ich mit dem ersten Schiff eine Reise nach Deutschland machen wollte. Im ersten Jahre bekam ich eine Brustkrankheit, wo mir alle Menschen rieten, mich ja nicht in diesem Zustand der stürmischen See Preis zu geben, und mein Glück war es, dass ichs auch nicht tat, denn ich musste über elf Wochen das Zimmer hüten.

Im April 1791 verkaufte ich alles, was ich nicht unumgänglich nötig hatte (freilich unter dem halben Wert) und reiste nach Reval, um mit dem ersten segelfertigen Schiff auszulaufen. Die erste Nacht, da ich aber in Reval ankam, meldete sich mein garstiger Husten wieder und ich lag da vom 3-ten April bis den 10-ten Juni. Mit genauer Not hatte ich mir so viel Geld zusammen gekratzt, als ich zur Bestreitung der Reisekosten höchstens nötig hatte. Da ich aber für ein armseliges Quartierchen und des Tages nur einmal zu essen monatlich 32 s. bezahlen musste (ohne andere nötige Ausgaben zu rechnen, als: Holz, Licht, Kaffee, Zucker, Milch, Wäsche, Bier etc.), so war mein bischen Reisegeld zusam-

¹ ENSV RAKA, f. 11, nim. 1., s.-ü. 283, lt. 13.

mengeschmolzen, ehe ich mich's versah und ich war genötiget, abermals das Amt eines Zeichenmeisters für einen jährlichen Gehalt von 150 Rubel anzunehmen. Nun war mein Vorsatz so fest wie der Eichelstein, dieses Frühjahr Euch Lieben mündlich zu sagen, dass ich noch lebe; aber der liebe Gott machte mir abermals einen Strich durch meine Rechnung. Schon im Februari bekam ich heftige Schmerzen auf der Brust, der Atem ward mir so schwer, dass ich nicht mehr liegen konnte. Im Bette sitzend, den Kopf auf die Hände gestützt, so brachte ich Tage und Nächte zu, Und nun fing mir der ganze Körper so zu schwellen an, dass ich weder ein Nachtkamisol, noch Beinkleider, vielweniger Schuhe und Strümpfe anziehen konnte. Nun kam der Eine und sagt, ich hätte die Wassersucht; der andere machte die Gelbsucht daraus; ein Dritter will gar Symptome einer hohen Schwangerschaft an meinen (blauen Nägel) Hühneraugen wahrgenommen haben; und — doch der Henker mag wissen, was sie noch alles aus meinen dicken Beinen ge-lavateret haben! — Aber Gott dem Allmächtigen und der guten Pflege meiner vortrefflichen Herrschaft sei es gedankt! dass der [sic!] Geschwulst fast gänzlich verschwunden, der Atem wieder leichter ist und ich wieder wie andere ehrliche Leute des Nachts liegen und schlafen kann. Obschon ich nun noch wie eine Mauerspinne an den Wänden herumkrieche, so sollte mich doch (keine zehntausend frankfurter Gemüseweiber die ganze. Medizinische Fakultät nicht abhalten, mich sogleich in das erste beste segelfertige Schiff zu werfen und zu euch Lieben zu schwimmen. Aber — Aber!!! — wenn man mit dem Markschiff nach Frankfurt fahren will, so muss man drei blaue Batzen oder 12 bare Xr in der Ficke haben; und wer dann die nicht hat, ih nu! — der mache eine wallfahrt nach Sanct Gehülff, oder — bleibe zu Hause; das kömt dann am Ende auf eins heraus. Da ich mir nun seit meiner Krankheit noch nicht so viel verdienen konte, als die Reisenkosten von der Fafortte an bis ins Weisenuer Klösterchen betragen; vielweniger eine Reise von beinah 360 Meilen zu unternehmen; so muss ich die Erfüllung meines einzigen Wunsches — Euch Lieben zu sehen! — bis auf bessere Zeiten verschieben. — Oder wisset Ihr vielleicht eine alte Wittwe — so zwischen 16 und 18 Jahren, die mir gegen einen Verschreibung aller meiner beweglich- und unbeweglichen Güter so viel vorschiesset, als ich zu meiner Reise nötig habe; so tut mir doch den Gefallen und machet mich ein wenig mit ihrem Namen, Stand und Würde bekannt, es soll Eüer Schaden nicht sein.

ГОТЛИБ ХРИСТИАН ВЕЛЬТЕ — ЖИВОПИСЕЦ И ГРАВЕР ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII ВЕКА

Л. Тийк

Резюме

В конце XVIII века в Эстонии работал уроженец Майнца Г. Х. Вельте, среди работ которого имеются изображения крестьян, бытовые сцены и изображение морского сражения шведского флота с русским на таллинском рейде в 1790 году. На основе архивных данных автор вносит ряд поправок и дополнений в биографию художника. Вельте приехал около 1780 года в Петербург, где состоял на службе у Потемкина. Затем он переехал в Пыльтсамаа, где с 1781 по 1784 год работал на фарфоровой мануфактуре, основанной майором Лаувом. Он расписывал там интерьер перестроенного Лаувом замка и писал портреты. С 1785 по 1788 год он работал, видимо, домашним учителем в имении Выйзику и написал две алтарные картины для церкви в Пыльтсамаа. Впоследствии он работал еще где-то в северной Эстонии, а с 1791 г. до своей смерти в 1792 году — в имении Лоху. Автор установил, что Вельте родился не в 1745 году, а в промежутке времени от 15. III 1748 до 15. III 1749; умер он не в 1790 году, а 17. XII 1792 года.

В статье приводятся впервые также биографические данные о других мастерах, работавших на фарфоровой мануфактуре в Пыльтсамаа: К. Волфарте, Ф. К. Гаттенбергере, И. Дитрихе, Г. Ф. Фильстиге и И. Х. Кранихе.

GOTTLIEB CHRISTIAN WELTE — EIN MALER UND GRAPHIKER AUS DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

L. Tiik

Zusammenfassung

Am Ende des 18. Jahrhunderts arbeitete in Estland der aus Mainz gebürtige G. Chr. Welte, unter dessen Arbeiten es auch Darstellungen estnischer Bauern sowie Genrebilder gibt, außerdem eine Darstellung der Seeschlacht zwischen der russischen und der schwedischen Flotte auf der Reede von Tallinn im Jahre 1790. Auf Grund von archivalischen Angaben korrigiert der Verfasser die Biographie des Künstlers. Welte fuhr ungefähr 1780 nach Petersburg, wo er in den Dienst Potemkins trat. Dann ging

er nach Pöłtsamaa, wo er ungefähr 1781—1784 an der von Major Lauw gegründeten Porzellanmanufaktur arbeitete. Außerdem verzierte er die Räume des Schlosses mit dekorativen Malereien und malte Porträts. Von 1785 bis 1788 war er aller Wahrscheinlichkeit nach Hauslehrer auf dem Gute Vöisiku und malte dort zwei Altargemälde für die Kirche zu Pöłtsamaa. Nachher hat er noch irgendwo in Nordestland gearbeitet, von 1791 bis zu seinem Tode auf dem Gute Lohu. Der Verfasser stellt fest, daß Welte nicht im Jahre 1745 geboren ist, sondern im Zeitraum vom 15. 3. 1748 bis zum 15. 3. 1749. Gestorben ist er nicht im Jahre 1790, sondern am 17. 12. 1792.

Im Aufsatz werden zum ersten Mal biographische Angaben über andere in der Porzellanmanufaktur zu Pöłtsamaa tätig gewesene Meister angeführt (K. Wohlfart, F. X. Hattenberger, J. Dietrich, H. F. W. Vielstig und J. Chr. Kranich).